

В.І. Копитко, д-р екон. наук, професор
Дніпропетровський національний університет залізничного
транспорту імені академіка В. Лазаряна

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В АПК

Розглядаються основні напрями розвитку відтворювального процесу в аграрному секторі на регіональному рівні для забезпечення його вдосконалення відповідно до стратегії розвитку економіки регіональних АПК, враховуючи сучасні тенденції у змінах ринкової кон'юнктури, що дозволяє підвищити ефективність агропромислового виробництва. Щоб ефективно забезпечити процес відтворення в аграрній сфері регіональних АПК, слід сам процес відтворення розглядати в цілому по АПК регіону на необхідності оптимізації основних виробничо-економічних співвідношень в фазах агропромислового виробництва (виробництво, заготівля, транспортування, зберігання, переробка продукції, що характеризує сам процес відтворення: виробництво, розподіл, обмін і споживання). Взявши на себе зобов'язання перейти на європейські технічні регламенти в Україні на регіональному рівні необхідно врахувати інституційні зміни в економіці, вплив на структуру, методи і форми управління відтворювальним процесом.

Ключові слова: *відтворення, економічне зростання, регіональні АПК, аграрний сектор, фази відтворення, інтеграція, ринкова кон'юнктура.*

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в економіці регіонів внесли свій вплив на територіальні агропромислові утворення де намітились тенденції зменшення рівня виробництва і споживання основних продуктів харчування населенням внаслідок низького рівня ефективності виробництва продукції сільського господарства, що негативно вплинуло на стан продовольчої безпеки, рівня життя населення. Поглиблення диспаритету цін на аграрну продукцію та продукцію інших галузей АПК свідчать про недосконалість відтворювальних процесів у сільському господарстві в умовах ринкових перетворень і розвиток інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі, а вплив інноваційних технологій на виробництво і збут продукції визначають зміну

принципів, пропорцій, напрямків розвитку відтворювального процесу на сучасному етапі і вимагають нових досліджень.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проблем відтворювального процесу представлені в роботах зарубіжних економістів: Ф. Кене[14], А.Смита, Д. Рікардо, Дж. Кейнса[15], П. Самуельсона[16], та інших.

Питання відтворення в аграрному секторі та АПК в цілому в сучасних умовах розглядалися в роботах українських економістів. С.Дем'яненко, В. Галушко[1], Л. Сатир [2], П. Коваль[3], Н. Новікова[4], П. Єщенко[5], О. Бородіна[6], О.Мазур[7], В.Гарбар[8], Б.Пасхавер [9], О.Луценко[10] та інших вчених. Разом з тим залишаються недостатньо вивченими проблеми, з оцінкою відтворювального процесу в аграрному секторі, його адаптації до сучасних умов, оцінкою механізму його взаємовідносин з іншими сферами АПК на регіональному рівні.

Формулювання цілей статті. Ціллю даної статті є розробка та обґрунтування основних напрямів розвитку відтворювального процесу в аграрному секторі на регіональному, враховуючи тенденції у змінах ринкової кон'юнктури, що дозволить підвищити ефективність агропромислового виробництва.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах функціонування економіки все більшого значення набувають регіональні аспекти розвитку, а сутність регіональної економіки можна представити як управління потенційними можливостями території для подальшого її функціонування і розвитку. Агропромисловий комплекс (АПК) регіону, є територіальною і галузевою підсистемою економіки країни, формує свій щодо завершений цикл відтворення, який створює умови для комплексного розвитку регіональної економіки відтворення в сільському господарстві розвивається за тими ж законами країни, що і суспільне відтворення, будучи його складовою частиною, але має свої специфічні особливості.

Управління агропромисловим комплексом регіону передбачає цілеспрямований вплив на виробництво, переробку сільськогосподарської продукції і доведення її до споживача з метою збільшення кількісного і якісного зростання показників його сукупного потенціалу, оскільки наразі, як зазначає автор, в Україні середньодушове споживання м'ясо-молочних продуктів і фруктів на 30-40 % нижче медичних рекомендованих норм здорового харчування[9, с. 5]. Однак, як зазначається в роботі [1, с. 28], характерною рисою розвитку сільського господарства України є погіршення технічної ефективності і низькі темпи технологічного прогресу.

Обґрунтування стратегічних напрямків розвитку відтворювального процесу в сільському господарстві вимагає вдосконалення теоретико-методологічного обґрунтування. На сьогоднішній день існують визначення відтворення в сільському господарстві, які показали, що вони характеризують лише окремі сторони, роблячи акцент або на стадійний підхід, або на макроекономічний, необхідність дотримання пропорцій, або на неповне поєднання ознак і слабо пов'язані зі специфікою аграрного виробництва. Розглядаючи складові процесу відтворення в аграрному секторі АПК, автор констатує [2, с. 78], що основними стадіями або ж складовими процесу відтворення сільськогосподарського виробництва виступають: виробництво окремих матеріальних благ, їх розподіл (сировини, або готової продукції), обмін (сировинний, засобами виробництва, або товарами) та споживання сільськогосподарської продукції (власне, або виробниче).

Специфіку відтворення в аграрному секторі АПК можна охарактеризувати, що відтворення в сільському господарстві розвивається за тими ж законами країни, що і суспільне відтворення, будучи його складовою частиною, але має і свої специфічні особливості. До числа найвагомійших із них відносяться [3, с. 115]: для розширеного відтворення в сільському господарстві характерне тісне переплетіння природних і економічних законів відтворення; в сільському господарстві процес відтворення піддається впливу ґрунтового-кліматичного комплексу; головним і специфічним засобом виробництва галузі є земля; процесу відтворення у сільському господарстві притаманна річна тривалість циклу і цей цикл не може бути змінений людиною; значна частина продукції не набуває товарної форми безпосередньо, оскільки використовується всередині даного виробництва (насіння, корми, молодняк сільськогосподарських тварин та ін.). В сільському господарстві порівняно з іншими галузями рівень суспільного поділу праці значно нижчий; особливо важливе значення в процесі відтворення має сезонність виробництва.

На сьогоднішній день в умовах різноманітних форм власності в АПК ці особливості можна систематизувати за ознаками інституційних особливостей, впливу НТП, тривалості циклу відтворення. Тому можна розглядати просте відтворення - це відновлення виробництва в незмінних масштабах щодо кількості та якості виготовленого продукту і розширене відтворення - із відновлення виробництва в кожному наступному циклі у зростаючому масштабі щодо кількості та якості виготовленого продукту. Обґрунтовуючи необхідність розширеного відтворення в

сільському господарстві України, слід урахувати деякі аспекти [4, с. 21]: По-перше, це тенденції розвитку аграрного виробництва в найбільш розвинутих країнах світу. По-друге, розширене відтворення в певною мірою суперечить свідомому обмеженню зростання сільськогосподарського виробництва шляхом квотування обсягів виробництва окремих видів продукції у США та країнах ЄС. По-третє, розширене відтворення передбачає збільшення розмірів ресурсів, що вимагає додаткових фінансових ресурсів.

Тому справедливо зазначають автори [5, с. 13], що забезпечити якісне економічне зростання можливо «за правильного співвідношення державного і ринкового регулювання економіки, яке складається на користь першого», оскільки, сільське господарство має загальнонаціональну значимість, породжену його багатофункціональною природою [6, с. 109]- на думку іншого вимагає державного втручання. Тобто, економічне зростання можна прирівняти в умовах ринкових відносин до розширеного відтворення де обмеженість застосовуваних ресурсів вимагає дотримання наступних загальних принципів їх формування та використання в сільському господарстві: земельних ресурсів (оптимальний розмір земельних угідь в суб'єктах господарювання різних форм власності); матеріальних ресурсів (оптимальна структура основних засобів з урахуванням зональних умов в рослинництві і тваринництві); трудових ресурсів (постійний склад кадрів; оптимальне співвідношення по-постійних і сезонних працівників). Реалізація цих принципів буде сприяти розвитку відтворювального процесу в сільському господарстві.

В цілому, державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, функціональної та територіальної організації регіональних АПК має забезпечувати [7, с. 11]: удосконалення і обґрунтоване визначення пріоритетів розвитку; посилення інвестиційно-інноваційної активності; модернізацію матеріально-технічної бази; удосконалення функціонально-територіальної їх структури; всебічний розвиток інфраструктурної сфери; поліпшення механізму державної підтримки розвитку; активізацію розвитку міжрегіональних економічних зв'язків на основі кооперації та агропромислової інтеграції; підвищення ефективності діяльності регіональних продовольчих ринків.

Проблема забезпечення сталого розвитку має загальнопланетарний характер і вирізняється особливостями її розв'язання в окремих сферах і сегментах суспільних відносин. Під сталим розвитком фермерських господарств слід розуміти такий розвиток, за якого в більшості з них

відбувається відтворення виробництва і збуту продукції, ресурсів, капіталу та економічних відносин, що у тривалому періоді забезпечать конкурентоспроможність продукції, їхню активну операційну, інвестиційну й іншу діяльність та окупність витрат [8, с. 136]. У забезпеченні ефективного відтворювального процесу в сільськогосподарських організаціях важливе значення має регулювання. У фазі виробництва аграрної продукції: цінове регулювання на сільськогосподарську продукцію і матеріальні ресурси для підтримки необхідного рівня еквівалентності цін; застосування внутрішньогосподарських цін на продукцію і послуги, що забезпечують планову рентабельність; застосування системи контролю змінних і постійних витрат, критичного рівня врожайності культур і продуктивності тварин. Позички більшості дослідників збігаються в тому, що створення необхідних умов для стійкого суспільного відтворення є обов'язковою передумовою економічної стабілізації аграрного виробництва. Таким чином можна помітити, що на даному етапі розвитку система відтворення не гарантує стійкий економічний ріст і соціальну-економічну стабільність[10].

У сфері розподілу продукції і грошових коштів економічне регулювання повинно складатися: регулюванні питомої ваги реалізованої продукції, регулювання балансу, питомої ваги грошових коштів, які спрямовуються з різних каналів.

У 2015 р. інвестиції в сільське господарство склали близько \$ 1 млрд, плануємо їх збільшити в цьому році до \$ 2 млрд. Підписано угоду з Європейським інвестиційним банком про залучення 10 млрд. грн.. кредитних коштів для аграріїв[11].

Нерозвинена інфраструктура і логістика, дефіцит кваліфікованих кадрів і інші проблеми українського АПК істотно заважають повноцінному розвитку цієї сфери. З огляду на неможливість купівлі землі на даний момент, найбільш адекватним вирішенням проблеми може стати об'єднання дрібних землевласників в асоціації, удосконалення інфраструктури та логістики.

В фазі обміну продукцією, послугами: усунення диспаритету цін на продукцію, регулювання обміну продукцією в умовах внутрішньогосподарської, кооперації та агропромислової інтеграції, зниження собівартості і ціни кінцевої продукції. Обмін є стадією відтворення, де реалізується аграрна продукція із врахуванням результатів праці. Розбалансованість економічних відносин між різними сферами АПК в результаті цінового диспаритету призводить до вилучення коштів з

одних галузей на користь інших, не створюючи, таким чином, можливості для розширеного відтворення в усіх сферах АПК. У фазі споживання продукції здійснюється: регулювання рівня споживання господарствами, їх підрозділами ресурсів, споживання натуральної продукції працівниками господарств при оплаті праці.

Підписавши і ратифікувавши Угоду про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання перейти на європейські технічні регламенти, відкривши свій внутрішній продовольчий ринок для товарів з цих країн де існує субсидування щорічно близько 40 % бюджету ЄС. [12]. В даний час Україна не може забезпечити таке субсидування, однак на регіональному рівні можна забезпечити раціональне співвідношення між ріллею і кормовими угіддями, вибір найбільш продуктивних, якісних, недорогих машин, оптимальне поєднання основних і оборотних коштів..

Для того, щоб підтвердити титул аграрної супердержави, Україні необхідно інвестувати в агросферу не менше \$ 70 млрд, при цьому збільшивши виробництво продуктів харчування, споживаючи приблизно 20% цього обсягу, а все інше експортувати [13].

Щоб ефективно забезпечити процес відтворення в аграрній сфері регіональних АПК в сучасних умовах, слід сам процес відтворення розглядати в цілому по АПК. Так, регулювання стадії заготівель продукції повинно проводитися на рівні управлінь аграрної політики районних і обласних адміністрацій, по господарствах, в залежності від рівня їх спеціалізації, обсягів виробництва з урахуванням потужності переробних підприємств. У фазі зберігання - регулювання нормативів витрат на зберігання продукції в різних типах сховищ. У фазі переробки продукції - регулювання сировинних зон переробних підприємств, що мінімізує середній радіус перевезення сировини для мінімізації транспортних витрат з використанням методів транспортної логістики. У фазі реалізації готової продукції - регулювання каналів реалізації з урахуванням інтересів торгових підприємств і споживачів.

Висновки. У відтворювальному процесі регіонального агропромислового виробництва у науково-практичному плані виключно важливе значення має система виробничо-економічних співвідношень в кожній фазі цього процесу - характерне тісне переплетіння природних і економічних законів, що характеризують стан зовнішніх і внутрішніх виробничих і економічних зв'язків і визначають результати діяльності підприємств. Дослідження цих проблем дозволяє стверджувати на необхідності оптимізації основних виробничо-економічних співвідношень

в фазах агропромислового виробництва (виробництво, заготівля, транспортування, зберігання, переробка продукції, що характеризує сам процес відтворення: виробництво, розподіл, обмін і споживання). Взявши на себе зобов'язання перейти на європейські технічні регламенти в Україні на регіональному рівні повинна врахувати інституційні зміни в економіці, вплив на структуру, методів і форм управління відтворювальним процесом.

Бібліографічний список: 1. Дем'яненко С., Галушко В. Ефективність сільськогосподарських підприємств і зростання продуктивності в сільському господарстві // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Україні (Німецька консультативна група з питань економічних реформ). – 2004. – Т. 4. – С. 21-29. 2. Сатир Л.М. Концептуальні засади відтворення виробничо-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств / Л.М. Сатир // Економіка та управління АПК (зб. наук. пр.). – Біла Церква. – 2012. – Вип. 8. – С. 78–83. 3. Коваль П.В. Теоретико-методологічні аспекти відтворення в сільському господарстві // Економіка АПК (Міжнародний науково-виробничий журнал). – 2006. – № 1. – С. 109-117. 4. Новікова Н.Л. Особливості та умови відтворення в сільському господарстві України / Н.Л. Новікова // Агросвіт (Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет). – 2011. – № 4. – С. 19-21. 5. Єщенко П.С. Пошук нової парадигми розвитку економіки – категоричний імператив часу / П.С. Єщенко, А.Г. Арсеєнко // Економічна теорія. – 2012. – № 4. – С. 5–18. 6. Бородіна О.М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність / О.М. Бородіна // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 109-125. 7. Мазур О.В. Шляхи удосконалення та підвищення управлінської діяльності в господарських системах АПК // Вісник Хмельницького національного університету 2014. – № 6. – Т. 1 (Економічні науки). – С. 7-12. 8. Гарбар В.В. Економічна сутність поняття сталого розвитку фермерського господарства / Гарбар В.В. // Економіка АПК (Міжнародний науково-виробничий журнал). – 2014. – № 1. – С. 128-136. 9. Пасхавер Б.Й. Сучасний стан продовольчої безпеки / Пасхавер Б.Й. // Економіка АПК. – 2014. – № 4. – С. 5-10. 10. Луценко О.А. Характеристика основних пропорцій відтворення та особливості їх прояви в АПК. // Режим доступу: <http://repository.vsaau.org/getfile/1704.pdf>. 11. Павленко: в 2016 році інвестиції в АПК зростуть удвічі // Режим доступу: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/AdminagroPortal.ua.html>. 12. Як інвестори долають труднощі в українському агро

бізнесі.// Режим доступу: 9A.html. 12. Україна не ЄС: держпідтримка АПК// Режим доступу: B8..html. 13. Л. Козаченко: \$ 70 млрд перетворять Україну в аграрну наддержаву// Режим доступу: 20AgroPortal.ua.html. 14. Злупко С. Історія економічної теорії: Підручник/ Степан Злупко,; ЛНУ ім. І. Франка. - 2-е вид., випр. і доп.. - К.: Знання, 2005. - 719 с. 15. Классика экономической мысли: Сочинения. Петти У., Смит А., Рикардо Д., Кейнс Дж., Фридмен М. М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000.- 896 с. (Серия «Антология мысли»). 16. Самуэльсон П.Э. Монополистическая конкуренция революция в теории: (Пер. И.В. Попович) / П.Э. Самуэльсон // Вехи экономической мысли. Т. 2. Теория фирмы/ Под ред. В.М. Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 2000. – 534 с.

В.И. Копитко. Региональный аспект воспроизводственных процессов в АПК. Рассматриваются основные направления развития воспроизводственного процесса в аграрном секторе на региональном уровне для обеспечения его совершенствования в соответствии со стратегией развития экономики региональных АПК, учитывая современные тенденции в изменениях рыночной конъюнктуры, что позволяет повысить эффективность агропромышленного производства. Чтобы эффективно обеспечить процесс воспроизводства в аграрной сфере региональных АПК, следует сам процесс воспроизводства рассматривать в целом по АПК региона необходимость оптимизации основных производственно-экономических соотношений в фазах агропромышленного производства (производство, заготовка, транспортировка, хранение, переработка продукции характеризует сам процесс воспроизводства: производство, распределение, обмен и потребление). Взяв на себя обязательства перейти на европейские технические регламенты в Украине на региональном уровне должны учитываться институциональные изменения в экономике, влияние на ее структуру, методы и формы управления воспроизводственным процессом.

Ключевые слова: воспроизводство, экономический рост, региональные АПК, аграрный сектор, фазы воспроизводства, интеграция, рыночная конъюнктура.

V.I. Kopytko. The regional aspect of reproduction processes in agriculture. The main directions of the reproductive process development in the agricultural sector at the regional level are considered to ensure its improvement according to the regional economic agribusiness development strategy taking into account the current trends in changes of market conditions that can increase the effectiveness of agricultural production. In the reproduction process of

regional agro-industrial production in scientific and practical terms extremely important is the system of production and economic relations in each stage of the process, i.e., some typical combination of natural and economic laws that characterize the state of internal and external production and economic relations and determine the enterprises operating.

In ensuring effective reproductive process in agricultural organizations the regulation in the agricultural production stage is important i.e., the price regulation, the application of reasonable prices on farm products, control of variable and fixed expenses, the level of crops and animal productivity, profitability and financial stability of organizations. The product and money distribution stage includes the economic regulation which should consist of the sales proportion regulating and the balance of funds allocated through various channels. The products exchange stage includes elimination of the disparity in prices for products, regulation of products exchange in terms of cooperation and agroindustrial integration, argumentation of the optimal proportion of agricultural raw materials costs and the price of the final product. The consumption stage includes the resource consumption regulation of households and their units, the consumption of natural products by sector workers under remuneration of labour.

To effectively ensure the agricultural sector reproduction in regional agriculture, the process of reproduction should be considered in the whole of each agribusiness region, paying attention to the necessity of the basic production and economic relations optimization in the agricultural production stages (production, preparation, transportation, storage, products processing, which describes the process of reproduction: production, distribution, exchange and consumption). Assuming the commitment to develop into European technical regulations in Ukraine at the regional level, it is necessary to consider the institutional changes in the economy, impact on the structure, methods and forms of the management reproductive process: stage preparations optimizing and storage, regulation of raw material zones of the processing enterprises, which minimizes the average range of raw materials transportation to minimize transport costs using the methods of transport logistics.

Keywords: reproduction, economic growth, regional agriculture, agricultural sector, reproduction stages, integration, market conditions.